

K problematice vztahu komunistické mravnosti a socialistické vojenské kázně

Komunistická strana Československa věnuje ve své výchovné činnosti značnou pozornost posilování morálních základů celkové společenské kázně. Tato skutečnost má objektivní opodstatnění. V socialistické společnosti vznikly nezbytné podmínky sociálně ekonomického a politického charakteru, které umožňují růst úlohy morálky v regulaci a motivaci mezilidských vztahů. Vznikla základna, která vytváří dostatečně široký rámec pro rozvoj nové komunistické morálky. Její vznik, rozvoj a růst intenzity ovlivňování jednání lidí v různých oblastech jejich činnosti mají povahu nutnosti, protože to vyplývá z objektivních zákonů celkového společenského pohybu. To, v jaké míře se morálka stává ideovým východiskem jednání a ukázněnosti lidí, podstatně závisí na účinnosti mravní výchovy. Ani v této oblasti se společenské zákonitosti neprosazují „automaticky bez cílevědomé a uvědomělé činnosti jednotlivců, tříd nebo politických stran.

Posilování morálních základů socialistické vojenské kázně tvoří trvalou a náročnou úlohu mravní výchovy vojáků Československé lidové armády. Obecná společenská zákonitost má přirozeně své zvláštní projevy. Ve „zprávě o stavu vojenské kázně a dalších úkolech zvyšování její úrovně v ČSLA“, kterou projednalo Předsednictvo ÚV KSČ 8. května 1981 se proto upozorňuje, že nedostatky v životě vojenských kolektivů „jsou ve větší míře tam, kde je nízká organizovanost, jsou porušovány základní řády a je málo účinná ideová vojenská a mravní výchova“. V tom-

to článku chci proto věnovat pozornost některým teoretickým a praktickým aspektům této problematiky.

Vztah komunistické morálky a socialistické vojenské kázně je vztahem dvou jevů, které se podstatně neliší, avšak nejsou totožné. Morálka a kázeň tvoří jednotu, jednotu rozdílného. Ve vývoji tohoto vztahu převažuje tendence jednotici. Tendence ke splývání. Jeho vývoj však mohou provázet i jiné, dokonce nežádoucí jevy, které způsobují divergenci morálky a kázně. Protože kázeň v socialistické společnosti a armádě je založena především na ideově politickém přesvědčení lidí, nepřichází do rozporu (nebo dokonce konfliktu) s morálními požadavky.

Socialistická vojenská kázeň a jednání podle jejích zásad mohou být vždy odůvodnitelné pomocí principů komunistické morálky. Jinak řečeno, voják, který jedná podle obsahu kázeňských požadavků, není vystaven nebezpečí morálního konfliktu těžce nebo vůbec neřešitelného. K nesprávnému a deformovanému (proto velmi škodlivému) pojetí vztahu morálních a kázeňských norem patří v myšlení a činnosti vojáků různé projevy tzv. „falešného kamarádství“. Domnívám se, že zásady kázně jsou specifickou konkretizací obecných principů morálky. Obecně se projevuje jen skrze zvláštní a jednotlivé. Základní požadavky socialistické vojenské kázně jsou proto „praktičtější“, rozmanitější, detailnější a rigoróznější. Nepodstatné rozdíly mezi komunistickou morálkou a kázní, z hlediska vojenskopolitického poslání armády, zaznamenáváme především v ně-

kterých elementárních normách a pravidlech jednání vojáků. Tyto rozdíly však nenarušují tak významné úkoly, jako je bojová pohotovost a proces bojové přípravy vojsk. Tyto rozdíly se projevují také ve způsobech kontroly dodržování norem mravnosti a kázně. Např. v oblasti mravních norem se využívá morálního odsouzení nebo zadostiučinění, v oblasti kázeňských norem trestu nebo pochvaly.

K teoreticky důležitým otázkám mravní výchovy patří také etické pojetí kategorie kázeň, odhalování jejího praktickovýchovného významu a morálního obsahu. V marxistické etice se kázeň definuje jako systém norem a společenských vztahů, které regulují jednání lidí v různých oblastech sociální činnosti a života. Zabezpečují koordinovanost jednání osob v kolektivu a zaručují závazné osvojení a plnění norem, které jsou nezbytné k tomu, aby kolektivy plnily své úkoly. Jde o normy právní, morální, politické, estetické aj. Kázeň je prostředkem veřejné kontroly každodenního jednání lidí, přičemž odráží především sociálně ekonomické vztahy vládnoucí v dané společnosti a slouží k jejich podpoře a fixaci.

Formy společenské kázně jsou mnohostranné — od přímého násilí státu po veřejné mínění a osobní uvědomělost lidí. Různé jsou tedy i formy upevňování a prohlubování kázně. V současné době, zejména v podmínkách armády, je kázeň stále více chápána jako kategorie morální a politická. Je možné se tedy domnívat, že její světónázorové základy tvoří především politické a morální ideje socialismu. K dosažení dalšího upevňování vojenské kázně je z toho důvodu mj. nutné zkvalitňovat výchovnou úlohu ČSLA na základě cílevědomého utváření vědeckého světového názoru a komunistického přesvědčení příslušníků armády a v procesu výcviku a výchovy rozvíjet rysy kolektivismu, upevňovat soudružské vztahy uvnitř vojenských kolektivů, založené na důvěře, vzájemné účtě a pomoci.

Růst úlohy mravního obsahu kázně je velmi žádoucí tendence, neboť zákonitě vede k formování sebekázně a sebekontroly vojáků. Voják s vysokými politickými a morálními kvalitami jedná v jakýchkoli podmínkách, v nejsložitějších situacích aktivně, principiálně a důsledně.

Klademe-li důraz na morální zdroje a obsah kázně, nechceme tím redukovat proces jejího utváření a upevňování na plně morální. Kázeň je důsledkem vědomě formovaných kvalit lidí a společenských vztahů. Ke kázni je třeba vést, vychovávat, ale také kázeň důsledně vyžadovat. To je povinností každého vedoucího

na kterémkoli stupni řízení, od ministra až po místra. Všichni mají v rukou dostatečné prostředky, aby tam, kde chybí dobrá vůle, si pořádek vynutili. Nelze hledat omluvy za chyby a přestupky, které jsou na vrub společnosti a armády. Humánnost výchovy v socialistické armádě si nelze vysvětlovat tak, že provinilcům se bude jen do nekonečna trpělivě domlouvat. Po „dobrém“ to lze zkusit jednou, dvakrát, ale pak už se musí vojenská morálka, kázeň a odpovědnost vymáhat jinými způsoby. Zkušenosti potvrzují, že např. k přičinám vyšší trestnosti u vojáků 2. ročníku základní služby patří to, že jsou mj. nedostatečně kontrolovány a hodnoceny, přestupky v jejich chování a jednání jsou přehlíženy.

To, co jsem dosud uvedl, potvrzuje, že kategorie socialistické vojenské kázně není jen kategorií „čisté“ etickou. Je to kategorie syntetická, přestože její morální obsah je závažný a nenahraditelný. V právní formě je socialistická vojenská kázeň výrazem požadavků socialistické společnosti a uvědoměle a bezpodmínečně plnění řádů a nařízení všemi vojáky. Kvalitativní charakteristikou kázně na základě uvědomění její objektivní nutnosti zdůrazňoval již V. I. Lenin. „Místo starého cepování, které bylo prováděno v buržoazní společnosti proti vůli většiny, zavádíme uvědomělou kázeň dělníků a rolníků, kteří s nenávistí ke staré společnosti spojují rozhodnost, dovednost a odhodlanost sjednotit a zorganizovat síly“ pro boj se starou společností a za komunismus. (Lenin, V. I.: Úkoly organizací mládeže. Spisy, sv. 31. Praha 1955, s. 284.)

Syntetický charakter vojenské kázně vyúsťuje v metodologický požadavek **komplexního pojetí výchovy a výcviku vojáků**. V těchto souvislostech mám na mysli jednotu mravní a právní výchovy, spolu s výchovou vojáků k opovržení reakčními a militaristickými silami kapitalistických zemí. Právě v mnohostranném pochopení a uvědomělosti plnění požadavků socialistické vojenské kázně, která požaduje na vyšší míře soulad společenské a osobní morálky, společenského a individuálního vědomí, spočívá její základní odlišnost od kázně všech předsocialistických a soudobých buržoazních armád.

Kázeňský řád ozbrojených sil ČSSR charakterizuje kázeň jako nejdůležitější podmínku bojovosti, vysoké a neustálé bojové pohotovosti vojsk. V definici uvádí, že vojenská kázeň je přísné a přesné dodržování pořádku a pravidel stanovených československými zákony, vojenskými řády a předpisy všemi vojáky. Vojenská kázeň je založena na vědomí vojenské po-

vinnosti a osobní odpovědnosti každého vojáka za obranu své vlasti. Domnívám se v této souvislosti, že jsme dosud nevyužili v plné míře těch výchovných možností, které pramení z osobní příkladnosti vojáků z povolání. To mj. znamená, že je nutné nadále zkvalitňovat komunistickou výchovu posluchačů na všech typech vojenských středních a vysokých škol. Již při přípravě budoucích vychovatelů je potřebné formování vědomí toho, že vojenské řády a předpisy jsou závazné pro všechny vojáky i vědomí vysoké osobní odpovědnosti za obranu socialismu. V této souvislosti to znamená vést posluchače k vědomí toho, aby nechápali své vzdělávání jako osobní soukromou záležitost, nýbrž jako náročnou společenskou úlohu.

Zvyšování vlivu prvků morální a politické uvědomělosti na upevňování socialistické vojenské kázně vyplývá také z podmínek bojové a politické přípravy, které vytváří vědeckotechnická revoluce ve vojenském. Roste význam tzv. kázně kolektivní (součinnosti), časové, technicko-technologické a kázně v bojovém rozdělení a ve vyčleněných hotovostních silách. Bojová pohotovost je přímo úměrná dosažené kvalitativní úrovni těchto forem ukázněnosti. Jejich společným základem proto musí být vysoká uvědomělost vojáků, kterou nelze dlouhodobě a účinně nahradit žádným jiným opatřením. Věc má však i druhou stránku, která spočívá v adekvátním oceňování (morálním i hmotném) nejuvědomělejších vojenských kádrů, příslušníků vojenských kolektivů, jednotek a útvarů. Jde o zásadu, kterou z celospolečenského hlediska velmi jasně vyjádřil soudruh J. V. Andropov. „Právě práce, uvědomělá, svědomitá a iniciativní, práce ve prospěch společnosti je u nás považována za nejvyšší měřítko důstojnosti a společenské prestiže člověka.“ [Andropov, J. V.: Učení Karla Marxe a některé otázky výstavby socialismu v SSSR. Praha, Svoboda 1983, s. 13.]

Mezi aspekty, které podmiňují růst uvědomělé kázně nepatří jen ty, které bezprostředně vyplývají z plnění povinností a úkolů vojenské služby. Radíme sem také jevy soukromého a rodinného života, zejména vojáků z povolání. Jen prostřednictvím uvědomělé kázně je možné trvale a v požadované míře dosáhnout toho, aby se vojáci vyrovnávali s některými obtížemi a osobními omezeními, které se týkají např.

cestování a dovolené. Kázeň je také prostředkem formování schopnosti podřídit své zájmy (i zájmy rodiny) armádním (celospolečenským) zájmům i schopnosti trpělivě, rozvážně reagovat na negativní projevy určité části veřejnosti vůči představitelům vojenského povolání.

V mravní a kázeňské výchově vojáků nabývá v současnosti na stále větším významu jeden ze základních principů komunistické morálky, princip kolektivismu. Výsledky, kterých dosahují vojenské kolektivy v procesu výcviku a výchovy jsou přímo úměrně podmíněny morální atmosférou a charakterem mravních vztahů v daných kolektivech. Vždyť v téměř žádném civilním, pracovním či jiném kolektivu nežije člověk tak těsně spjat po celý den s ostatními soudruhy. Vzájemná závislost a odpovědnost vojáků je tam daleko silnější než v jiných případech.

Vojenské kolektivy plní složité a náročné úkoly s vysokými požadavky na přesnost a sladěnost činnosti. Proto je nutné život v kolektivech přísně kodifikovat řády a předpisy, ale i rozkazy velitele. Tím se neoslabuje účinnost funkcí morálky v mezilidských vztazích vojenského kolektivu ani míra morální svobody jednotlivců. Vzhledem k úkolům vojenských kolektivů bylo nutné, aby četné morální a charakterové požadavky byly zakotveny ve vojenských základních řádech jako požadavky a normy právní, pro všechny vojáky závazné. Např. Řád vnitřní služby stanoví jako povinnost každého vojáka vážit si bojového soudružství, pomáhat soudruhům slovem i skutkem, zabráňovat jim v nedůstojném chování, jednání a s nasažením vlastního života je chránit v nebezpečí.

Mravní výchova v socialistické armádě proto musí směřovat k formování nejvyšších morálních kvalit lidí. Většina jiných občanských činností tento práh mravnosti v masových rozměrech nevyžaduje. Voják socialistické armády je mravně povinen povýšit zájmy obrany vlasti nad hodnotu vlastního života. Samozřejmě, že mravní výchova nesmí směřovat k formování nihilistického postoje člověka k vlastnímu životu, k hazardérství apod. Zdůrazňuje „pouze“ vyšší morální hodnotu svobody vlasti před nesvobodnou individuální existencí. První je plodem odvahy, hrdinství, druhá je plodem zbabělosti.

V závěru tohoto článku je možné uvést tyto souhrnné poznatky. V současné době ovlivňují charakter a základní rysy socialistické vojenské kázně především dvě

skupiny činitelů. Je to charakter možné světové války i příprava armády na její vedení, války, která by měla vyhraněný třídní charakter a v jejím průběhu by se

řešily otázky existence protikladných společenských soustav (nebo dokonce samotné existence celého lidského života). Tato válka by byla vedena nejrozchodnějšími způsoby za totálního nasazení materiálních a duchovních sil obou stran. Je zřejmé, že by objektivně vyžadovala morální pevnost a vysokou ukázněnost všeho obyvatelstva, nejen příslušníků ozbrojených sil. Morálka i kázeň se v takových podmínkách podřizují stejným zákonitostem. Z mírových iniciativ socialistického společenství a mírového poslání socialistických armád vyplývá morální stránka osobní odpovědnosti vojáků za obranu socialismu a v jistém smyslu i za obranu mírových sil celého světa.

Druhá skupina činitelů spočívá ve stálém rozvoji socialistické společenské základny, v prohlubování demokratičnosti socialistických společenských vztahů, ve zdokonalování komunistické výchovy a vzdělanosti lidí a v upevňující se morálně politické jednotě armády a společnosti. Objektivně se prohlubuje sociálně ekonomická, politická a morální podstata kázně. Prostřednictvím uvědomělosti lidí stává se tato podstata zdrojem vytváření vnitřního souhlasu vojáka s náročnými požadavky kázně. V řadách vojáků nejvyspělejších vojenských kolektivů dochází k integraci toho, co je ve většině soudobých buržoazních armád rozděleno na buržoazní morálku a buržoazní vojenskou kázeň.